

תרגום

מעללי האדם הלבן

רוברט לואי סטיבנסון, סיפורים מיום הדרום, מאנגלית: אברהם יבין, אחרית דבר: יורם ברונובסקי, עם עובר, הספרייה לעם, 209 עמ.

א ילו נשאלתי איזה סופר או סופרת מהעבר הייתי רוצה לפגוש, הייתי משיבה מייד: רוברט לואי סטיבנסון. היה בו צירוף נדיר של כישרון ספרותי גדול עם השקפת עולם נאורה, ועימם טובילב, הגינות וחום אנושי, במידה שקשה למצוא בקרב אמנים

הוויקטוריאני. אצל סומרסט מוהם בני המקום באיי הדרום הם דמויות קרטון סטריאוטיפיות, ואילו אצל סטיבנסון הם אנשים חיים, כל אחד אישיות בפני עצמה, ותרבותם עשירה ומעניינת.

הקובץ שלפנינו מגוון מאוד. הסיפור הראשון, "שרון הבקבוק", והאחרון, "אי הקולות", הם בגדר אגדות הכוללות תופעות על-טבעיות. הראשון הוא אולי המפורסם מכל הסיפורים הקצרים שלו, והוא כעין משל עתיר דימיון, מאלף וגם מברח. ב"אי הקולות" יש יסודות מהמיתולוגיה הפוליניזית, החובקת איים רבים, מדרום האוקיאנוס השקט ועד איי הוואי, יחד עם סיפורי

עטיפת הספר. נאבק בשלטון הקולוניאלי

הנדים שסיפרו המתישבים הלבנים על אצורו של מלך הוואי האחרון, קמהמה. אבל בניגוד לסיפוריו של קונרד, כאן הכל מסופר מנקודת ראות של בן המקום, ופחדיו וחלומותיו נובעים לא מתרבות אירופה אלא מזו של האיים עצמם, בתקופה שעברו תהפוכות רבות עקב פעולות המיסיונרים והקולוניאליסטים. השיכרות המתפשטת בקרב בני המקום מוכיחה את מלחמות האופיום - כאשר בריטניה הכריזה את סין להתיר לה לשווק שם אופיום - ואת שיווק האלכוהול בקרב האינדיאנים באמריקה והאבורג'ינים באוסטרליה. סטיבנסון ראה בנידור את התהליך, הבין את מי הוא משרת והמצפון הסקוטי שלו התקומם.

סטיבנסון גדל בבית מהמעמד הבינוני באדינבורו, באווירה של רתיות פרוטסטנטית מחניקה. כאשר איבר את אמונתו הדתית נפער קרע בינו לבין משפחתו, והוא החל לנדוד. גם בריאותו הלקויה גרמה לו להימשך לאקלימים נוחים יותר מזה של סקוטלנד. בתחילה טייל בצרפת ורשמי המסע שלו הופיעו בספר "מסעות עם חמור באזור סוון". אחר-כך הרחיק לכת לארצות הברית, שם פגש את אשתו האהובה פאני אוסבורן, ואיתה בילה את שנותיו האחרונות בסמואה. הודותו עם אנשי המקום במאבק נגד השלטון הקולוניאלי ואישיותו המיוחדת גרמו לתושבים לאהוב אותו בכל ליבם. הם קראו לו "טוסיטאלה", כלומר מספר הסיפורים. משם הוא שלח מכתבים נועזים לעיתונות האנגלית ופירסם את "הערת-שוליים להיסטוריה", שבה התריס נגד המדיניות הבריטית באיים. בסמואה מת ושם גם נקבר, על ראש הגבעה שממנה אהב להשקיף על הנוף הסובב. על מצבתו חקוקה הכתובת שהכין לעצמו (בתרגום חופשי): "זה הפסוק עוברי חקת: / כאן משכנו, שבו חפצה נפשו; / שב המלח לביתו מן הים, / ושב הצעיר מן הדר".

התרגום עשוי היטב ומעביר יפה את הרבדים השונים שבהם נכתבו הסיפורים. "שרון הבקבוק" כתוב כאגדה, והגירסה העברית - קצת יותר מיושנת מהמקור - מקנה את התחושה הנכונה. לעומת זאת, הסיפור "חוף פאלסה", המסופר על ידי אנגלי נבצר, עובר יפה מאוד בשפה מודרנית וקולחת. חבל רק שהמרגם לא הביא בחשבון שבימינו יש למלים "מוזיון" ו"מודריג'ינס" (עמ' 120) משמעות שונה מזו של פעם, והאפקט קצת מור. אחרית הדבר שכתב יורם ברונובסקי מוסיפה חומר רקע, שהקורא העברי בוודאי ימצא בו עניין.

יעל לוזן

סיפורת פרוזה מרופה

אנטוניו ארטו, הליוגבלום או האנרכיסט המוכתר, מצרפתית: אוולין עמר, עריכה מדעית: שרון חפץ, בבל, הוצאה לאור מיסודה של בית, 156 עמ.

א נטוניו ארטו הפך, כשנים שחלפו מאז מותו ב-1948, לאחד הגיבורים המרכזיים של האמנות המודרנית, מי שהביא ראייה אסתטית חדשה במיוחד לתיאטרון. מייצר אוטורי, גאון ומטורף, שנודע יותר בזכות אישפוזיו הפסיכיאטריים מאשר בזכות

פחות בוטה על מעללי האדם הלבן באיי הדרום, כתב בימיו האחרונים. יש המשווים בין יצירות אלה לבין הנובלה של ג'וזף קונרד "לב החשיכה" (אני מסרבת להשתמש בשמו העברי המקובל והמגוון של ספר זה, "לב המאפליה", הנקרא באנגלית בפשטות HEART OF DARKNESS). אבל לאמיתו של דבר, יצירתו של קונרד גזענית ביסודה, ואילו זו של סטיבנסון היא בדיוק להיפך, ולא ארוזים כאן בעניין זה.

מעניין להשוות סיפורים אלה עם קובץ סיפורים של סומרסט מוהם הנושא שם דומה, שהופיע הרבה יותר קרוב לימינו (אני עוד זכיתי לראות בשנות החמישים את סומרסט מוהם הזקן יוצא מתיאטרון בלסטור סקויר, לונדון). הסיפורים שכתב האנגלי באמצע המאה העשרים היו הרבה פחות נאורים מאלה שכתב הסקוטי

יוצרים. והאיש המצוין הזה מת בגיל 44 מי יודע מה איברנו בגלל מיגבלות מדע הרפואה בשלהי המאה הקורמת.

את סטיבנסון אפשר לקרוא כל החיים. בגיל הרך ההורים קוראים לך מספר השירים הנפלא "גן השירים של הילד" (THE CHILD'S GARDEN OF VERSES), שטעמו לא פג מדור לדור. אחר כך באים ספרי ההרפתקאות: "החטוף" (שבעבר נקרא בעברית "גונב גונבתי", שם חביב למדי) ו"אי המטמון", ולמבוגרים - "המקרה המור של ד"ר ג'קיל ומר הייד", רומאן פסיכולוגי שהיה לשם-דבר. נוסף לאלה כתב רומאנים היסטוריים המתרחשים במולדתו, סקוטלנד, וסיפורים קצרים, כולל הקובץ שלפנינו. את הנובלה "חוף פאלסה", הכלולה בו, ואת "שפל הגאות", נובלה לא

תתפשימי, אמר הזאב לכיפה אדומה

איך משפיעים ערכי התקופה על ספרות הילדים, ומדוע היא תחום מחקר מרתק • ראיון עם פרופסור זהר שביט, שספרה "מעשה ילדות" יוצא השבוע לאור

כ ל אחד מכיר את "כיפה אדומה". האומנם? מי שמכיר את הקטע הבא - שיקום: "השתעשעה הילדה באיסוף מהמים, ואילו הזאב הרע הגיע לבית הסבתא, הרג אותה, שם את בשרה בתיבה ובקבוק רם על השידה. הילדה הגיעה לבית הסבתא ודמקה בודלת. 'תדפי את הדלת', אמר הזאב הרע. 'היא הסוכה בקש רטוב'. 'שלום לך סבתי, הבאתי לך ככר לחם הם ובקבוק חלב'. 'שימי אותם בתיבה, ילדתי. קחי לך בשר מן התיבה ובקבוק יין שעומד על השידה. 'היתה שם התולה קמנה, ובשעה שהילדה אכלה אמרה התולה: 'סווי... ילדה רעה... שאובלת את בשרה של סבתה ושותה את דמה'. 'תתפשימי ילדתי, אמר הזאב הרע, 'זבואי לשכב אצלי'. בספרה החדש של פרופסור זהר שביט, "מעשה ילדות", מבוא לפואטיקה של ספרות ילדים" (האוניברסיטה הפתוחה / עם עובד), תוכלו למצוא עוד נוסחים רבים ושונים של סיפור זה ושל רבים אחרים. תוכלו גם ללמוד כיצד נוצרה ספרות הילדים וכיצד השתנתה מבחינה היסטורית. די אם נציין, כי בצרפת של ראשית המאה ה-17 היו לעיתים תוליד תינוקות על וזים הנעוצים בקירות, ומחליפים להם חיתולים אחת לכמה ימים. כעבור מאתיים שנה היה המוות נושא מועדף בספרות הילדים, כעוד שבאמצע המאה שלנו נעשה טאבו.

לואיס קרול כתב שלושה נוסחים של "עליסה בארץ הפלאות". הנוסח המוכר כלל לא נועד לילדים. "מסעי גוליבר" ו"רובינזון קרוזו" של ימינו רחוקים מרחק רב מן הטקסטים המקוריים של המאה ה-19.

זהר שביט היא חברה בקבוצת מחקר התרבות באוניברסיטת תל-אביב ומכנהת גם כיו"ר ועדת ספרות ילדים ב"אמנות לעם". רק לאחר שסיימה את הדוקטוראט על "החיים הספרותיים בארץ ישראל 1909-1933" החליטה לנסות לפתח תחום מחקר חדש ופנתה לספרות הילדים. עד אז אימץ המחקר המדעי את הדימוי השולי והגמוני של ספרות הילדים בתרבות. היא נתפסה כמכוננת לקורא בעל יכולת הבנתה וטעם 'נמוכה' יותר מו של הקורא המבוגר, ולכן גם 'פשוטה' יותר. המבוגרים, במיוחד בעלי הסמכות וקובעי הטעם, רואים בה ספרות הנחוצה להתפתחותו של הילד, אבל לא ראויה לאותו יחס שזוכה לו ספרות המבוגרים. גם ספרי ילדים הנחשבים לבעלי איכות גבוהה לא יזכו, כדרך כלל, להיכלל בקאנון הספרותי והתרבותי.

הביקורת אימצה את הגישה הזאת ואף חיקקה אותה. ביקורת על ספרות ילדים כמעט שאינה מתפרסמת. במוספים הספרותיים אלא רק בכתבי עת מיוחדים. הקיום המבודד הזה מחזק את הדימוי הנמוך של ספרות הילדים ואת היחס אליה. אין שום הצדקה ליחס הזה. ספרות הילדים היא מושא לא פחות חשוב למחקר מספרות המבוגרים, ובעיני, כהיבטים אחרים, היא אפילו מרתקת יותר.

החלטתה של זהר שביט להתמסר לנושא נבעה מהגילוי, שגם בארץ וגם בעולם כמעט שלא עסקו בפואטיקה של ספרות זו. שדה הביר הזה נראה לה פורה לדיון בצומת של בעיות בתחום התרבות. שביט: "למרבית המול, התאפשר לי לפתח את מחקר ספרות הילדים באוניברסיטת ת"א במיטת מחקר הפואטיקה והסמיולוגיה של התרבות, בעיקר בתמיכתו של פרופ' איתמר אבן-זהר. בשנה הבאה יפתח לראשונה הקיץ לימודים חדש בתחום. בסופו של דבר, הפתיחות הזאת הוכיחה את עצמה. העובדה שהצעת מיסגרת מחקרית חדשה לספרות ילדים גרמה, ככל הנראה, לכך שספרי הראשון על הפואטיקה של הספרות לילדים הפך לספר יסוד באוניברסיטאות רבות בעולם המערבי".

נמען ספרות הילדים הוא הילד המודרני. האם תוכלי להגדיר אותו? ואת שאלת המפתח. הכוונה למושג שהחל להתפתח מאז המאה ה-17, כפי שתואר בעבודתו של היסטוריון התרבות הצרפתי פיליפ אריאס. הוא מעולם לא טען, כמובן, שהילדות נולדה במאה ה-17, או שלפני כן לא היו ילדים לעומת זאת טען, שרק מהמאה ה-17 ואילך החל להתפתח מושג שונה, מודרני, של ילד ושל ילדות.

זהר שביט. ילד צדקים משלו. תצלום: אורן אגמון

עבור, שבו ניקו ממנו את האלימות, כי סברו שאסור לחשוף ילדים לאלימות. דוגמה אחרת הם שלושת הנוסחים השונים של "עליסה בארץ הפלאות". קרול כתב תחילה את הספר כשעשוע. כשהתברר לו שחבריו המבוגרים מתפעלים ממנו, החליט לפרסמו. כבר אז הבין, שהטקסט חורג ממה שהיה מקובל לילדים, ולכן התאים אותו לטעמים של המבוגרים, אבל שיתף אותם במישחק של העמדת פנים, כאילו מדובר בטקסט לילדים. כלומר, הוא כתב טקסט שפנה למבוגרים על גבם של הילדים. מאוחר יותר, כאשר הספר זכה להצלחה, כתב קרול נוסח נוסף, שפנה אך ורק לילדים, והוא פשוט ופשטני הרבה יותר.

לפרופסור זהר שביט היתה בבית מעבדה לביקורת ספרות ילדים: שלושת ילדיה, נגה, אוריה ואבנר. תרגשת שעליך לוותר על קאריירה כדי לגדל בהלכה את שלושת ילדייך? הקאריירה שלי היא קודם-כל עבודה ומקור פרנסה, אבל גם אורח חיים. משפחתי תמיד תמכה בעבודתי. באופן מפתיע, בכל פעם שחזרתי מנסיעת עבודה לחו"ל, כשהילדים היו קטנים, מצאתי שהיתה קפיצה גדולה קדימה בהתפתחותם. הנסיעות שלי עשו להם כנראה רק טוב. איני מגדירה עצמי כ"אשת קאריירה" אלא כאשה עובדת, החיה חיים בורגניים טובים עם בן-זוג, פרופסור יעקב שביט, היסטוריון וסופר, שהוא חבר, ידיד, יועץ ותומך, וילדים שמסדרים מצוין, איתי או בלעדי.

ענתה עברון